

<https://doi.org/10.21301/eap.v18i2.5>

Nevena Milanović Minić

*Institut za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
milanovicnevena87@gmail.com*

(Ne)obične priče o pijanstvima: primer vinjaka kao kulturno-simboličkog resursa*

Apstrakt: U radu se mapiraju i analiziraju centralne teme narativa o pijanstvima „uzrokovanim” popularnom vrstom jakog alkoholnog pića – vinjakom. Priče o pijanstvima „na vinjaku” distinktivne su u odnosu na druga pijanstva, a posebni događaji i atmosfera takvih pijanstava pripisuju se upravo karakteristikama rečenog pića. Vinjak na taj način poprima specifičan kulturno-simbolički potencijal u skladu sa širim društvenim kontekstom u kojem je nastao i konzumira se. Narativi o pijanju i opijanju generišu se *post-festum*, kroz rekonstrukciju događaja i aktera, a tretiraju se kao poseban vid narativnog žanra. Putem naglašavanja i eksploatacije nesklada i nedostatka urednosti, zatim transgresije društvenih pravila i konvencija, pijane priče treba kod slušalaca da probude znatiželju, „skandalizovanje”, ali i pošalju kulturne poruke o potencijalnim rizicima i posledicama.

Ključne reči: antropologija alkohola, pijane priče, opijanje, vinjak

*Nije lako biti vinjak,
Dok te tinejdžerke ispijaju na iskap
Pipaju masnim rukama od smokija
Pijano se deru „Srbija do Tokija!”
Ako ne piješ me profi tebra,
Tebra nemoj me ni popit
Neka me neko odvede smesta
Kod profi pijandura ispred C-marketa
Da zalijem i opijem, jer sam lepa
U stomaku čeka gradska apoteka
Neću da me balavice povraćaju, rasipaju
Neću da me balavice prosipaju, rasipaju*

---

* Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-47/2023-01/200163).

*Ja sam vinjak, kralj pića
 Ja sam vinjak, je*o te čiča
 Tečno zlato, eliksir mladosti
 Pružam čovečanstvu životne radosti*

Sajsi MC, DJ Brko, Krankšvester, 2022,
Pidžama vinjak party

„Mi smo tako jednom ušli u tu kafanu, bilo je već 4 sata ujutru, svi mrtvi pijani, naravno prilazim šanku i konobarici kažem: 'dupli vinjak!'. Ona me pogleda bledo, i kaže 'nemamo vinjak...'?... ja još bleđa – 'kako to mislite, NEMATE VINJAK?!'” (intervju sa K.Š., devojka, 31 godina)

Uvod

Ideja o radu u kojem bi se, iz antropološke perspektive, analizirao vinjak i društveno-kulturni kontekst u kojem on (iznova) postaje popularno alkoholno piće u Srbiji rodila se još za vreme sprovođenja etnografskog terenskog rada za potrebe doktorske disertacije (Milanović 2019)¹ 2016, 2017. i 2018. godine. Teren je podrazumevao, između ostalih postupaka, kvalitativni metodološki postupak posmatranja sa učestvovanjem (kao antropološki metod *par excellence*). Iako je postojala etička zadržka u vezi sa prirodom istraživane tematike, ovaj metod sam usvojila i primenila radi dubinskog „čitanja” strukture targetirane grupe koju sam želela da istražim, kao i identitetskog saživljavanja sa njom, i, naposljetku, davanja jednako važnog glasa „proučavanima”. Ubrzo se taj metod tokom terena pokazao i kao najviše plodan, jer su ispitanici i ispitanice sami tražili (nije preterano reći i zahtevali) identitetsko „saobraženje”. Slikovito rečeno – ponovila se toliko puta već proživljena situacija iz mog, i svačijeg života: ukoliko ne piješ, nisi u mogućnosti da budeš prihvaćen kao punopravni član nekog društva u izlasku, i da u njemu ravnopravno učestvuješ, ali ni da kasnije učestvuješ u prepričavanju pijanih priča, i u potpunosti ih razumeš. U doslovnom i praktičnom smislu, to je izgledalo tako što bih sa ispitanicima i ispitanicama izlazila na mesta okupljanja, u zabave, provode, na kućne žurke, i učestvovala bih u tim izlascima, onako kako bih i inače u izlascima sa svojim prijateljima.²

¹ Milanović, Nevena. 2019. *Od konzumiranja alkohola do kulturne konceptualizacije pijenja: antropološko istraživanje na primeru populacije mladih u Beogradu*, Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu, neobjavljena doktorska disertacija.

² Etička dilema koja se javila tokom ove faze rada ogledala se u mom preispitivanju subjektivnosti i objektivnosti kao istraživača. U skladu sa zakonskim regulativama, na-

Gotovo sve ove prilike bile su povod za konzumaciju alkohola, neretko i kolektivna opijanja, koja su, kao što sam već navela, inicirali sami ispitanici.

U okviru tih izlazaka, ali i kasnije, kroz dubinske intervjuje koje sam sprovodila sa ispitanicima, jedno piće i pijanstva od tog pića pomalaju se i vrlo rado su opisivani na specifičan način – to su bili upravo vinjak i pijanstva „na vinjaku”. Iako inicijalna ideja doktorske disertacije nije bila da istraži narative o pijanstvima, već sociokulturni okvir u kojem se pije među mladima kreira, percipira i usvaja kao participativna praksa, a provođenje slobodnog vremena i zabave najčešće koncipira kroz pije i različite modalitete opijanja, uočila sam neminovnost narativizacije pijanih događaja (Milanović 2019, 75). Jednostavnije rečeno, kada nisam neposredno učestvovala na terenu u pomenutim izlascima, ispitanici su mi svoje pijane dogodovštine kroz intervjuje *prepričavali*, a u

---

pravila sam otklon od grupacije istraživanih koji su tada bili mlađi od 18 godina, čime je uključivanje u izlaske i, posledično, pije sa ispitanicima, ostalo rezervisano samo za one koji su u datoj fazi već bili navršili 18 godina. Međutim, ovo pitanje izrodilo je još važniju dilemu, a to je pitanje neutralnog i ne-involviranog antropologa, i činjenice da, u tom trenutku, nije postojao formalni pristup tematici pije kod mladih. Etnografski metodi, poput posmatranja sa delimičnim učestvovanjem i posmatranja sa učestvovanjem, pokazali su se i više nego plodonosnim u smislu pronicanja u strukture i hijerarhije, kao i u složenost kulturoloških i društvenih praksi istraživanih grupa (a posebno mladih) u radovima koji se fokusiraju na konzumaciju alkoholnih pića ili drugih opojnih supstanci, ali otklon od ovih metoda bio je (i ostao) izrazito prisutan u naučnoj zajednici, pre svega u društvenim naukama (Briggs, Gololobov, Ventsel 2015, 158). Prevagu nad ovim etnografskim metodom, kada je reč o opojnim supstancama i njihovoj konzumaciji, često su odnosili klasični sociološki metodi koji se oslanjaju na „procenu rizika” i insistiraju na merama i akcijama prevencije, kao i pokušajima da se rizično ponašanje mladih (uključujući i pije) svede na minimum, a sve to u skladu sa politikama javnog zdravlja koje se u nekom društvu sprovode. Ovi metodi su mnogome kritički nastrojani baš prema interakciji sa ispitanicima i ispitanicama; namesto bliskih interakcija, ističe se kako „intimni” odnosi sa ispitanicima i ispitanicama u vezi rečenih tema mogu biti previše „opasni” i neetički, a prednost se daje zauzimanju „objektivnog stava” prema socijalnim interakcijama sa posmatranima i proučavanima (iako nije u potpunosti jasno šta bi konkretno rečeni objektivni stav u društvenim naukama podrazumevao). Ovakvo stanovište smatram izuzetno jalovim u naučnom smislu, što se potvrdilo kroz praktične primere tokom terena: mnogi ispitanici i ispitanice *insistirali su* da sa njima pijem tokom izlazaka, kako bismo mogli da imamo *deljeno iskustvo* a samim time i razumevanje konkretnog događaja, te slične interpretacije, osećanja euforije i/ili tuge/zanosa/razočarenja koje jedan izlazak, praćen alkoholom i, posledično, očekivano emotivno „nabijen”, sa sobom nosi. U metodološkom smislu, to znači da je, za mene kao istraživačicu a njih kao ispitanike i ispitanice, trebalo da dođe do identitetskog poravnjanja, do stvaranja svojevrsne spona i osećaja bliskosti i intimnosti, pre svega one kulturne, u okviru koje će se gotovo samopodrazumevano i bez reči razumeti kontekst i značaj „pijanih događaja”.

izlascima (tj. na terenu) negdašnje priče o prošlim pijanstvima su *iznova pričane* tokom samih izlazaka. Ovo me je navelo na razmišljanje o ulozu koju tzv. „pijane priče” igraju u svakodnevnim životima ljudi. Gotovo bez izuzetka, ispitanici su smatrali da izlasci praćeni (kolektivnim) pijanstvima služe intenziviranju bliskih veza, sklapanju novih prijateljstava, pa čak i ako izazivaju ili krše društvene norme koje bi, možda, tokom drugih (treznih) izlazaka, ostale nepoljuljane. Posebno su vinjak-pijanstva opisivana kao svojevrsni vid avanture, figurirajući na granici opasnog i na marginama društveno prihvatljivog. U ovim pričama, više nego u pričama o drugim pijanstvima, prisutni su elementi koji zalaze u domen kršenja javnog reda i mira, zatim elementi nasilja, (slučajnog ili namernog) (samo)povređivanja, „blamovi” ili skandali različitog tipa, ali istovremeno i elementi uzbuđenja i euforije, praćeni naletima adrenalina i neočekivanim ishodima. Vinjak-pijanstva, kao i druga, spadaju u kulturu ekstremnog pijenja koja je normalizovani i centralni deo provođenja slobodnog vremena dobrog dela populacije (ali ponajviše mlade) (Martinić i Measham 2008; Milanović 2019; Milanović 2021). Kultura ekstremnog pijenja i, generalno, „bindžovanje” nisu novi fenomeni – pijenje i opijanje stari su koliko otkriće fermentacije na toku čovekovog civilizacijskog puta – ali problematizacija ovih fenomena kroz prizmu društvenih nauka zavređuje pažnju tek poslednje dve decenije (Videnović 2015; Milanović 2016, 2019; Martin 2005; Vander Ven 2011; Pedersen, Copes i Sandberg 2016; Pedersen, Tutenges i Sandberg 2017; Hackley et al. 2013, 2015). Alkoholno piće uspeo je da se izbori i osvoji neprikosnoveno prvo mesto na spisku psihoaktivnih supstanci kojima se ljudi služe: gotovo svi važni datumi u životu pojedinca, ali i javni, društveni događaji obeleženi su obilatom potrošnjom alkohola (Milanović 2021, 24). Ova trivijalizacija pića kao integrativnog činioca čovekove svakodnevice dugo je smeštala proučavanje pijenja na margine antropologije, a samim time i narative o pijenju.

Pijane priče su rado deljeni narativi po završetku pijanih večeri i događaja, a generišu se uglavnom nakon epizodičnih „teških” opijanja.³ Iako najčešće referiraju na naizgled haotična iskustva i ponašanja, same *priče* organizovane su tako da uključuju tipske karaktere i aktere, kao i događaje koji se slušaocu prezentuju kroz sekvencijalnu šemu, tj. sled. Ključni element i „baza” za svaku

³ U srpskom jeziku ne postoji adekvatan prevod za *episodic heavy drinking* ili *heavy drinking episode*. Najčešći izrazi koji se koriste su „izlazak u grad”, koji implicitno podrazumeva pijenje/opijanje, zatim „idemo da se napijemo”, „uroljati se”, „obeznatiti se”... „Pijana epizoda” bi, dakle, predstavljala svaki intencionalni izlazak/okupljanje/kućnu žurku/prigodu koja podrazumeva opijanje. Takvih prilika u domaćem kontekstu je mnogo, od petka i vikenda (kao dihotomizacije radnih dana i nedelje, tj. rada i dokolice), preko slava, svadbi, različitih slavlja, rođendana, zaposlenja, unapređenja na poslu ali i davanja/dobijanja otkaza, rođenja deteta, odlazaka u penziju, punoletstava (rituali životnog ciklusa).

od ovih priča jeste unos velike količine alkohola (opijanje ili „bindžovanje”), uz određene tipove transgresije. Transgresija se shvata kao iskorak, prekoračenje društvenih normi i granica (Vander Ven 2011; Sandberg et al. 2019) i može se ispoljiti na različite načine. Još Mihail Bahtin je dvadesetih i tridesetih godina 20. veka pisao o konceptu karnevala karakterističnom za srednjovekovnu i renesansnu Evropu, razvivši teoriju, tj. filozofiju ovog fenomena (Elliot 1999, 134; Ristivojević 2009), u okviru kojeg se, privremeno, važeće društvene norme krše ili u potpunosti izokreću. Karneval se definiše kao svetkovina čije su ključne karakteristike liminalnost, temporalnost, smehovna kultura, veselo vreme, otpor normama, inverzija reda i poretka od strane potlačenih, prelaženje granica. Njegovu teoriju i metodološke nedostatke kasnije kritikuju i unapređuju drugi autori i uvode pojam transgresije, koja bi označila opštiji kulturni proces u okviru kojeg se, kroz prakse poput karnevala (i one nalik njemu), manipuliše simboličkim likovima i radnjama (Humphrey 2000, 169; Ristivojević 2009). Pijani događaji i pijane priče, koje se kroje na osnovu događaja nastalih pod dejstvom alkohola, ne mogu biti konkretizovani i redukovani na karnevalske forme, budući da su deo širih globalnih procesa i istovremeno su masovna praksa (nisu vezane za konkretni period u toku godine, ili ograničene na posebne datume), ali dele izvesne elemente, kao što „uvode” i neke nove: parodiju, šalu, satiru, vulgarnost, grotesku, nasilje, eksces, skandal i transgresiju. Gotovo sve pijane priče uključuju tri vida transgresije: transgresiju društvenih normi (kršenje zakona, remećenje javnog reda i mira, praktikovanje nedoličnog ponašanja, prekoračenje granica), transgresiju identiteta (sopstva: pijana/e osoba/e postaje/u neko drugi) i transgresiju telesne kontrole (gubitak svesti, gubitak pamćenja, zanošenje, padanje, nevoljno povraćanje). Priče o pijanstvima na vinjaku ponajviše od svih njih ističu transgresiju identiteta (sopstva), iako su prisutne i druge dve.

Za potrebe ovog rada korišćen je metod polustrukturiranih dubinskih intervjua, neformalnog tipa, sa ukupno 7 ispitanika i ispitanica (daću inicijale imena, godine i pol – onako kako su se ispitanici i ispitanice izjasnili i šta su želeli da bude transparentno od podataka kojima raspolažem za potrebe rada: B.K, 32, m; L.B 32, m; K.Š, 31, ž; Đ.S, 29, m; S.R, 46, m; M.R, 32, m; T.I, 32, ž). Definicija kojom se određuje antropološki intervju je sledeća: „intervju je svaki razgovor antropologa sa ispitanikom koji je informativan o temi istraživanja, bez obzira na tip upitnika i način beleženja podataka” (Vučinić 2013, 139). Prema kriterijumima, svi intervjui su bili polustrukturirani, što znači da su postojale smernice za razgovor, ali ne i direktna pitanja na koja bi ispitanik ili ispitanica imali osećaj da su „primorani” da odgovore. Poštujući osetljivost date tematike, ispitanicima i ispitanicama je davana sloboda u iskazima, potpitanja su postavljana kao inicijator nastavka razgovora (bez prekidanja sagovornika ili sagovornice), i smatram istraživačkim uspehom da su svi pozivi za intervju dočekani sa oduševljenjem što će vinjaku konačno biti data reč iz naučne, an-

tropološke vizure. Nekoliko informanata su moji poznanici i poznanice, te se mogu smatrati i ključnim ispitanicima, onima koji o istraživačkoj temi (odnosno nekom segmentu kulture) mogu govoriti kao „predstavnici” te teme, koji su spremni i voljni da na pitanja odgovaraju bez zadržki. Sa nekima je pak tokom samog procesa istraživanja ostvaren blizak kontakt (ili je postojao odranije), a svi su upoznati sa temom rada, analitičkim konceptima, ciljevima istraživanja i napomenom da će svi prikupljeni podaci biti anonimni i korišćeni isključivo u naučno-istraživačke svrhe. U neku ruku, bar kada je reč o vinjaku i vinjak-pijanstvima, ključni informanti su etnografi, kao i sam istraživač (Bernard 2004, 196–197).

Vinjak kao „piće progressa”: kontekst nastanka

Domaći vinjak je jako alkoholno destilovano piće, sa udelom alkohola od 40%, što ga svrstava u isti red spirita kao što su konjak, armanjak, rakija, viski. Najpoznatiji, a trenutno i jedini brendirani vinjak na srpskom (a pod tim nazivom verovatno i na svetskom) tržištu je „Rubinov” vinjak, koji se od 1957. godine proizvodi u Kruševcu.⁴ Priče o postanku jugoslovenskog (a danas srpskog) vinjaka su dve, i obe su mitskog karaktera. Prva priča o nastanku dolazi direktno iz kompanije „Rubin”⁵ i smeštena je u 1955. i 1956. godinu, koje su bile izuzetno rodne za zapadnomoravski kraj i, samim time, nepovoljne za vinogradarstvo u ekonomskom smislu (previše prinosa vodi se kao neupotrebljivi „višak” koji nema ko da obradi, niti se može preraditi i prodati). Nemajući kuda sa viškovima vina, „Rubin” ostavlja vinske destilate u hrastove buradi po podrumima i drugim prostorima. Tako je vinjak čamio, čekajući da ga neko otkrije; kada se taj neko setio da burad prekontroliše, došao je do otkrića da je u njima piće izuzetnog kvaliteta koje se može neposredno koristiti.⁶ Druga teorija o „rođenju” pripisuje otkriće vinjaka Dragoljubu Markoviću, vinaru iz Kruševca koji se školovao u Bordou u Francuskoj, odakle je, prikupivši znanje o proizvodnji

⁴ Rubin je vinarija koja se nalazi u gradu Kruševcu, na jugu Srbije, osnovana 1955. godine za proizvodnju i trgovinu groždem i vinom, alkoholnim ali i bezalkoholnim pićima. Šezdesetih godina Rubin je započeo flaširanje proizvoda, a ubrzo formirao i distributivnu mrežu, razvijajući uporedo odnose sa zadrugama i sadeći svetske poznate sorte grožđa za proizvodnju vina i vinjaka. Sedamdesetih godina 20. veka izgrađen je podrum samo za proizvodnju vinjaka, koji je postao i ostao jedan od kapitalnih Rubinovih projekata (izvor: <https://www.rubin.rs>).

⁵ Ova priča nalazi se i na zvaničnom veb-sajtu „Rubina“, u intervjuu sa glavnim tehnologom.

⁶ Intervju Petra Samardžije sa dipl. inž. Tomislavom Milićem, dostupan na: <https://mariniranje.rs/kako-je-roden-vinjak/> (februar 2023)

konjaka, po povratku u Srbiju 1920. godine sam napravio konjak po istoj recepturi, nazvavši ga – vinjak.⁷ Dragoljubu i njegovoj celoj porodici je, navodno, socijalistička vlast oduzela sve nakon rata, uključujući i vinske podrume, zemlju, vinograde, kuću i okućnicu, ali i recept za vinjak (a samog Dragoljuba uhapsila).⁸ Jedna činjenica zajednička je obema pričama o postanku vinjaka, a to je da je njegova proizvodnja, u tehnološkom smislu, identična proizvodnji konjaka,⁹ i da je u pitanju piće dobijeno iz destilata vina domaćeg uzgoja, te da se vinjak može smatrati „srpskim konjakom”. Čak i „Rubinov” predlog za konzumaciju vinjaka je vrlo sličan preporukama za konzumaciju konjaka – pije se kao aperitiv i dižestiv, sobne temperature (nehlađen), uz različite vrste kafa, koštunjavog voća i sl.

Vinjak je, tokom perioda bivše SFR Jugoslavije, krasio kredence pokućstava i porodične trpeze, ali i kolektivne događaje poput proslava preduzeća. Bio je nezaobilazan inventar u svakoj kafani i bifeu/bistrou, i konzumiran je od strane ljudi različitih socio-ekonomskih slojeva (jednom rečju, od strane svih: kako radničke klase, tako i onih dobrostojećih). Pile su ga pijanice ispred prodavnica i kioska, radnici na građevinama i u industriji, ali i akademici, slikari, pisci, pesnici i boemi u restoranima i kafanama.¹⁰ Njegova prednost bila je u tome što je nastao po uzoru na zapadnjačko, prefinjeno, aristokratsko piće, a potom se omasovio kao moderni, industrijski proizvod. Samim time, vinjak je bio uvek isti (u njegovoj recepturi nije se ništa menjalo, izuzev što se povećao broj školovanih pintera za izradu buradi) i plasiran na domaće i na strana tržišta kao jugoslovenski premijum brend. Njegova simbolička spona sa zapadom, Bordoom u Francuskoj i Toskanom u Italiji (isticanje iste geografske širine na kojoj se nalaze

---

⁷ <https://www.telegraf.rs/vesti/939903-kako-su-komunisti-ukrali-vinjak-od-srbina-koji-ga-je-izmislio-video>, februar 2023.

⁸ S obzirom na to da je u „igri“ nekoliko priča o postanku vinjaka, ne ulazim u to koja je faktografski istinita, niti dajem prednost nekoj od njih u subjektivnom smislu. Radije, interesuju me načini narativizacije rođenja vinjaka kao specifičnog pića. Zbog toga, ogradržem se od „zauzimanja strana“ i podataka koji se predstavljaju kao činjenice.

⁹ <https://www.rubin.rs/proizvod/rubinov-vinjak-3/>, februar 2023. Iako mnogi ispitanici i ispitanice tvrde da je vinjak „čista hemija“, i da je to osnov njegovog specifičnog dejstva, proizvodnja vinjaka se (barem deklarativno) ne razlikuje od konjaka. Oba pića su proizvodi destilata vina, odležali u hrastovim buradima, u slučaju vinjaka to su dve godine, a za „Vinjak 5“ je to period od pet godina, dok je za „Vinjak XO“ između 10 i 25 godina (dugogodišnjim nizom dozreivanja postiže se drugačija boja pića, kompleksnost ukusa, trajanje ukusa nakon konzumiranja...)

¹⁰ Uvid u stanje stvari tokom SFR Jugoslavije vezano za konzumaciju vinjaka, tadašnje tržište i ekonomsko-političke prilike, kao i kafansku kulturu, pružio je profesor Ivan Kovačević (Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu) u više navrata tokom naših razgovora. Ovom prilikom mu na tome zahvaljujem.

Kruševac, Toskana i Bordo,¹¹ koja implicira ne samo isti kvalitet sorti grožđa već i određeno mesto bivše Jugoslavije na tadašnjoj mapi sveta), odgovarala je procesima jugoslovenske posleratne modernizacije.¹² U diskursu jugoslovenske socijalističke modernosti vinjaku je omogućeno da se etablira kao „svetski a domaći” brend, još jedan propusni filter ka ostatku sveta, još jedna spojnica Jugoslavije i progresivnog Zapada, čime se ostale zemlje socijalističkog bloka u datom momentu nisu mogle pohvaliti.

Vinjakova slava i zlatni jugoslovenski dani konačno odlaze u zaborav tokom devedesetih i ranih dvehiljaditih godina. Međutim, taj zaborav predstavlja krajnje ishodište dugogodišnjeg (čak i višedecenijskog) procesa, tokom kojeg je vinjak postajao „piće nižih slojeva”, i može se raslojiti na dva procesa, koji su tekli paralelno. Prvi je predstavljao direktnu posledicu već pomenutog jugoslovenskog „relaksiranijeg odnosa prema Zapadu” (Erdei 2017, 543), koji je omogućio upliv stranih pića sedamdesetih godina 20. veka (vodke i viskija), za koje (još uvek) nije postojala domaća proizvodnja. U urbanijim sredinama dolazak ovih žestokih pića dočekan je sa oduševljenjem, što je lagano potiskivalo vinjak u drugi plan, omogućivši, s druge strane, njegov brži „prodor” u ruralnu sredinu. Ako je vinjak doživeo veliku i brzu slavu u gradovima, na selima je taj proces bio sporiji ali sa dugoročnijim trajanjem. *Deelitizacija* vinjaka, tekla je, dakle, paralelno sa njegovom *ruralizacijom*. Istovremeno, pakovanja i flaširanje vinjaka prilagođavaju se tekućoj situaciji, pa je tokom kasnih sedamdesetih i osamdesetih godina slika „unućića”¹³ vinjaka koje ispijaju pijanci (i generalno siromašniji slojevi stanovništva) na kioscima postao tipičan krajolik u gradu, dok je na selu vinjak, posebno na proslavama, figurirao kao vrhunsko piće (u odnosu na domaću rakiju koje je bilo u izobilju). Ruralizacija vinjaka eskalira tokom devedesetih godina u toku snažne kulturne polarizacije koja je bila neminovna posledica političkih fluktuacija. Narativ o „dve Srbije”, moćno retoričko sredstvo koje je tokom ranih devedesetih¹⁴ služilo za namernu dihotomizaciju i isključivanje političkih neistomišljenika od strane novoformirane vlasti, imalo je svoje odjeke u svesti naroda, izazivajući sliku o unutrašnjim neprijateljima

¹¹ Na zvaničnom vebsajtu „Rubina” nalaze se promotivni plakati iz perioda bivše Jugoslavije na kojima je prikazana tehnološki napredna, industrijalizovana proizvodnja pića, u skladu sa tadašnjim globalnim standardima, kao i plakati na kojima vinjak „slavi” svoje osvojene medalje i pet Grand-Prix nagrada. <https://www.rubin.rs/nasa-pri-ca-2/>, februar 2023.

¹² Korenite i obimne socijalne i kulturne promene ogledale su se u posleratnoj industrijalizaciji, ali i liberalizaciji ekonomije poput relaksiranijeg odnosa prema Zapadu (Erdei 2017, 543).

¹³ Pakovanja od 1 i 0.5 dl.

¹⁴ Narativ i diskurzivne predstave o „dve Srbije” i posebno „drugosrbijancima” koji izlaze iz svake pore civilnog sektora i nevladinih organizacija kao „neprijatelji države” i „strani plaćenici” prisutni su i dan-danas.

nacije, ali istovremeno proizvođači komplementarni odgovor u ovoj dihotomiji (Naumović 2009, 201, 228, 243, 245). Taj odgovor, „druga Srbija”, predstavljao je ideološki otklon od nacionalističkih tendencija i retradicionalizacije, ali se kondenzovao i u odnosima prema stvarima/symbolima/artefaktima koji su ovaploćivali nepoželjnu, pežorativnu nazadnost.¹⁵ Deo te nazadnosti bilo je i sve čemu bi epitet „tradijskog” (za razliku od evropskog i demokratskog) mogao da se pripiše. Vinjak – iako je donedavno važio za piće svetskog glasa – upravo je pogođen kao jedna od neuralgičnih tačaka, kao nepoželjno, „seljačko” piće koje asocira na sve ono sa čime treba raskinuti. Međutim, tu je upravo nehotice zasejano i seme njegove rehabilitacije, koja će uslediti nakon dvodecenijskog mraka u kojem će biti osuđen da čami. Treće „rođenje” vinjaka i vaskrs u popularnoj kulturi javlja se tek oko 2010. godine.

Vinjak kao „piće izbora”: revitalizacija

Kada se u kolokvijalnom govoru pomene vinjak, gotovo automatizovana, mahinalna reakcija na pomen njega jeste podsmeh, mrštenje, te će se najčešće čuti kako je on krivac mnogih loših (a opet tako zabavnih!) dogodovština, kako je „zbog njega” jednom „drugar ukrao policijske tablice i krenuo da beži a potom se posle sam javio u stanicu, koliko je bio lud” (M.J, 36). Postavlja se legitimno pitanje: zašto bi iko želeo da pije takvo piće i od njega se napije? I zašto toliko ljudi bira da to učini iznova i iznova?

U nastavku teksta želim da obradim postavljenu tezu o vinjaku kao kulturno-simboličkom resursu. Njegova revitalizacija, koja se javlja u periodu nakon 2010. godine u Srbiji, i ponovno otkriće leže upravo u činjenici da se on može smatrati kulturnim artefaktom koji je, tokom različitih istorijsko-političkih perioda i vladajućih/suprotstavljenih diskursa, bio bremenit značenjima. Odista je teško odrediti tačan momenat na vremenskoj liniji kada je vinjak doživeo reafirmaciju. To je bio proces, koji se odigravao paralelno sa procesima „trganja” elemenata narodne, tradicijske kulture i njihovog smeštanja u novonastali kontekst. Taj kontekst ovaplotio se u pokretu koji se može nazvati kontraelitizam (Kulenović i Banić Grubišić 2019), a koji je „tragao za autentičnim u sopstvenoj tradiciji a prezrenim od strane kulturnog establišmenta i populacije okrenute prema Zapadu” (Kulenović i Banić Grubišić 2019, 49). Savremene reinterpretacije „narodskog” i „autentičnog”, te domaće drugosti koja je padala u zaborav i bivala okarakterisana kao nazadna skoro dve decenije, udahnule su vinjaku život u novom ruhu. Vinjak je tako ovaplotio *izokrenuti snobizam*, veličajući vrednosti kao što su anti-privilegija, prizemljenost, i anti-sofisticiranost.

¹⁵ Razume se, nazadnost se ogledala u svemu sa čime treba raskinuti – sa tradicijom, nacionalnim sentimentom, sa tom „prostim“ narodskom kulturom.

Narativi o pijanstvima na vinjaku (koji predstavljaju rekonstrukciju pijanih događaja) zasnovani su upravo na tom njegovom resursnom potencijalu, ali, istovremeno, „zauzvrat” iznova upisuju značenja u vinjak.¹⁶ Na taj način, kreira se sistem, diskurs o vinjaku u srpskom društvu, u kojem on postaje svojevrsni kulturni artefakt, vid stožera. Pre nego što ilustrujem rečeno kroz fragmente prikupljenih narativa, daću kratku teorijsku potporu. Kao fizička, kulturna tvorevina (uostalom, kao i sva alkoholna pića, stvorena od strane čoveka, za čoveka), vinjak predstavlja deo materijalne kulture koja nas okružuje. Bez obzira na to što je potekao iz „čisto prirodnih” supstanci i što, na prvi pogled, poseduje dualitet (istovremeno je „prirodan” – etanol, arome, buke i grožđe; ali i „veštački” – opredmetljen je, spakovan u flašu i distribuiran na tržište), ono što ga čini kulturnim artefaktom su upravo pomenuta značenja koja se u njega upisuju: bez njih, on bi bio (i ostao) zaista samo nekakav derivat destilata grožđa. Međutim, sistemi artefakata u materijalnoj kulturi savremenih društava su, kako smatra Erdei, u svom „obimu, razuđenosti i u kvalitativnom smislu teže obuhvatljivi nego sistemi artefakata u jednostavnijim zajednicama... gde je u ograničenom repertoaru objekata i jasnoj hijerarhiji vrednosti [svaki artefakt] imao izuzetan socijalni, kulturni i simbolički značaj” (Erdei 2017, 986). S time u vezi, iako je vinjak možda predstavljao samo jedan iz izobilja industrijski proizvedenih „prototipa” u SFR Jugoslaviji, promene koje su se na konceptualnom nivou¹⁷ upisale tokom vremena u njega proizvele su i proizvode njegov *društveni život*. Tehnolozi koji su radili i rade u „Rubinu” na proizvodnji vinjaka naglašavaju njegovo prirodno poreklo: destilacijom vina dobija se već pomenuti vinski destilat koji potom odlazi na sazrevanje u čuvenu hrastovu burad.¹⁸ Uprkos toj „prirodnosti” i analogiji sa konjakom (razlika je vrlo iznijansirana i leži u sorti grožđa, aromatskog potencijala bureta i kupadžiranja), opšti, kolokvijalni stav koji o vinjaku preovlađuje jeste da je on veštačka tvorevina: „pravljen u kadi”, „teška hemija”, „hemudža”, „tečni kokain”, „lsd-injak”, „svinjak”, „vinjačina”, „*rat poison*”¹⁹

¹⁶ Zasigurno je da je i njegov jugoslovenski „život” posedovao isti takav potencijal za problematizaciju, ali bi rekonstrukcija tog života – izuzev kontekstualizacije koju sam ponudila u prethodnom potpoglavlju – bila podložna opravdanoj kritici i zahtevala bi dubinske intervju sa drugom grupom ispitanika. Iznneseni kontekst, kao i činjenica da je kroz naredne dve decenije vinjak posmatran i stavljan u zapećak kao element retradicionalističkih tendencija napravili su okvire diskursa današnjeg života vinjaka.

¹⁷ Ukoliko, bez kritičkog upita, prihvatimo tvrdnje tehnologa da je vinjak oduvek i svih ovih decenija proizvođen po istoj (prirodnoj) recepturi i da se u njegovom sastavu ništa nije menjalo (što i nije od suštinske važnosti za ovaj rad).

¹⁸ Intervju sa tehnologom „Rubina” Markom Malićaninom. <https://www.iserbia.rs/novosti/sve-sto-niste-znali-o-vinjaku-588>, februar 2023.

¹⁹ Otrovnost za glodare, mišomor.

(nadimci se ređaju).²⁰ Većina ljudi koja je iskusila pijanstvo na vinjaku opisuje ga kao *potencijalno opasno* piće (opasnost vinjaka nije pežorativna odlika, već upravo njegova primamljivost i/ili izuzetna odlika). Sposobnost koju vinjak kao materijalni artefakt poseduje ogleda se upravo u toj njegovoj agensnosti. On je, možda najviše od svih pića, smešten na tu tananu među prirode i kulture, koja inače alkoholna pića obujmljuje velom ambivalentnosti. Priroda bi, u njegovoj slučaju, bila upravo ono što „Rubin” predstavlja kroz transparentnost tehnologije proizvodnje. Nesumnjivo, u vinjaku nema *ničeg osim* grožđa. Pa opet, on, za ljubitelje, konvertovane i zaklete mrzitelje i stalne konzumente, nije *samo grožđe*. Njegova izuzetnost, potencijalna uzbudljivost tog pijanstva, činjenica da poseduje simboličku sponu sa SFR Jugoslavijom ali i određene pežorativne konotacije, te korpus znanja kojim treba ovladati kako bi se vinjaku „stalo na crtu”²¹ čine ga gotovo *živim entitetom* sa sopstvenim karakterom i osobinama. Neretko je čak i marketing alkoholnih pića osmišljen tako da se pojedino piće antropomorfizuje i predstavi kao čovek, tj. osoba.²² U iskazima ispitanika i ispitanica vinjak poprima obličje i njegove karakterne crte te inherentnu specifičnost opisuju na sledeće načine:

„Nisam oduvek pio vinjak... ali kum i ja smo ga otkrili tamo neke 2010–2011, otprilike. Mislim da smo ga možda otkrili pre svih drugih koji ga sada tako piju, to je već postalo hipsterski i glupo je... i onda smo doživeli otkrovenje (smeh). Ne može on mene da odradi onako kako ja *neću*. Ako nisi agresivac po prirodi, a ja nisam... ali, u njemu ima nešto, što u drugim pićima nema, volim ga, zavoleo sam ga ustvari. I kum... nas dvojica imamo poseban odnos prema njemu. I poštujemo ga... pa i on poštuje nas (smeh). Njega su nekada pili pijanci, i kad pogledaš on postoji već koliko 30, 40 godina? Niko ga nije voleo a on je ustvari sjajan.” (B.K, 32)

„Prvi put je to bilo, dakle kafana 'Si*e*m*n 2',²³ tamo smo otišli na neki osamnaesti rođendan, i uvek se znalo da se tamo pije vinjak i to je uvek bilo kao, moj otac to pije, pa... zvučalo mi odvratno i povezivao sam sa tim kafan-

²⁰ Isečci iz intervjua prikupljenih tokom etnografskog terenskog rada za potrebe doktorske disertacije, 2017. i 2018. godine, i za potrebe ovog rada, tokom januara i februara 2023. godine.

²¹ U kolokvijalnom govoru često se mogu čuti floskule poput „on/ona dobro podnosi alkohol“ (u SAD postoji izraz *to hold one's drink* – izdržati, držati, izneti popijenu količinu), što je u direktnoj vezi sa (najčešće muškom, ali ni žene nisu izuzete) staminom pojedinca koji je u stanju da popije veću količinu alkohola, ali ne ponaša se pijano/raskalašno/bahato i ne pokaže okruženju da je pijan/a.

²² „Rubinov“ vinjak ima svoju *Instagram* stranicu i izuzetno domišljat i zanimljiv marketing. Nažalost, njegov *online* i viralni život prevazilaze okvir ovog rada i ostavljam ga za neka buduća istraživanja.

²³ Nazivi kafana, klubova, imena gradova, ulica i drugih objekata koji su ispitanici i ispitanice biće anonimizovani radi zaštite ličnih podataka.

skim kontekstom. Otišli na osamnaesti rođendan, drug i ja, on pije vinjak, ja pelinkovac, prvi put da sam sreo nekoga ko to pije... i sad, došli na šank da se dotočimo i uzeli pića ali sipali su nam obrnuto, i popili smo na eks, i skapiram da je to vinjak. Međutim, taj vinjak jeste bio jak i ne znam šta tačno mi se svidelo, nije ni ukus, nego zapravo posle te četvrte čaše dopalo mi se kako me radi, ja to govorim svom društvu stalno, da ja taj čist vinjak kad popijem imam četiri puta više snage! I sa ostalim pićima: sa rakijom, sa vinom, sa svim drugim ja uvek znam koji je prag – kad sam pijan, kad sam trezan – a sa vinjakom, kad ga piješ s nekim drugim pićem, sa nekim šećerom, to je uvek neočekivano, odjednom si samo – neprepoznatljiva osoba. I ono što mi se sviđa kod njega je što on stvarno ima neki *personality!*” (L.B, 23)

„Mene su na to navukli ovi iz odeljenja. A stvarno smo bili klinici, ne znam ko je uopšte došao na tu ideju, verovatno je to bilo ono kad smo ostajali sami kod kuće, pa uzmeš da piješ neka s*anja, šta ima to piješ, zato smo se i odvaljivali od crnog vina kao debili, ona [referiše na drugaricu] povraćala sto puta (smeh). Uglavnom da, vinjak, to je bio moj osamnaesti, kao ja ću sad to da pijem. Nosili su me po kući, dolazila policija, neko nas prijavio, ja jedna kao svađam se s njima, nećete vi meni da uništite moje punoletstvo. A sa sve flašom u ruci sve vreme, znači odmah sam zgrabila flašu i srodila sam se s njim [vinjakom]. E sad mislim nije to bilo neko super prvo upoznavanje (smeh), ali šta, shvatila sam da je do *aja, totalno dobijem neku ludačku snagu, znaš i sama, kad smo igrale uz ono staklo celu noć – ili je to trajalo pola sata, ni ne sećam se (smeh)! Eto on me najbolje radi. Ja duboko verujem da u njemu ima nešto, zato smo najbolji prijatelji i dan-danas! I još nešto, da, posle je postao baš popularan, i nije to za džabe, uvek se ljudi koji piju vinjak nađu, on ih spaja.” (K.Š, 31)

„Vinjak sam jako kasno otkrio, bio sam tinejdžer koji je pio i pazio se, iz tehničkog razloga, živeo sam [navodi drugi, udaljeni deo grada od centra]. Izmakao mi je, tokom tog celog eksperimentisanja u tinejdž dobu i ušao sam onda u studentski život i onda sam pio rakiju i vino, a između 2019. i 2020. godine na [navodi ime događaja i klub] dočeku, smučkala mi drugarica vinjak i koka kolu i imao sam neki neupečaljiv ukus u ustima, ali... mislim da mi je vinjak nekako podsvesno bio u glavi... pošto ja imam neki vid akademskih meditacija, volim da gledam 'Bolji život' kad sam pod stresom. Ne kao seriju, nego kao bekground našeg detinjstva. I znaš da tamo stalno konzumiraju vinjak, i tako sećam se jedanput kao sad ću da ga probam, svratim u samoposlugu i uzmem ga i napravim neku svoju kombinaciju i stavio sam led, da pijem lagano i tako mi se sviđa, uzmem ga kao aperitiv... imao sam jednom taj momenat solo drinkera, neki lični momenat, nešto smo se posvađali drugarica i ja, i nisam joj nekom prilikom rekao sve što mislim i u povratku kući sam svratio u samoposlugu, uzeo vinjak i popio pola flaše dok sam gledao 'Bolji život'. To bi bio neki *emotional* momenat kad sam se vezao za njega. Dobar je za te neke anksiozne, stresne momente. I ta serija i on su deo našeg materijalnog kuturnog nasleđa! Ako treba strancima nešto da odnesem iz Srbije, to bi bio vinjak, jer on je autohton za ovaj prostor.” (Đ.S, 29)

„Ne, pazi, on je čista hemija. 'Vinjak 5' ima neki ukus, a ovaj vinjak je tečni kokain za sirotinju. Ja sam počeo da cirkam u srednjoj školi, '91-'95, i tad nije bilo ni običaja *pre-party drinks*-a, ali nisi zapravo imao šta... ili se pije u kući pivo i gluposti, votke su bile domaće trovačice, viski je bio ono kao kad bi sad zamišljali, maštali, statusni simbol. Ali bilo je vinjaka.. i to je prva polovina

devedesetih, dakle imaš kulturnu uslovljenost, ja sam u centru grada, i vinjak je bio potpuno asociran sa radničkom klasom, ono najgore, nije nam prolazilo kroz glavu da bi mi to mogli piti. 'Atlantic vodka', zozovača i 'Baltik vodka', to je bila glavna stvar, a ako je gala, onda bude džin... to ima veze sa tzv. urbanitetom, vinjak mi nije padao na pamet kao opcija, do kraja studiranja ja sam bio *vodka-guy*. Tako da sam prvi put vinjak liznuo, to je 27. godina kad sam imao, bio u vojsci. I tu je taj momenat, ta kulturna monumentalnost tog pića. U [navodi grad u Srbiji] u vojsci, ne u kasarni, nego preko žice, bila je jedna kafana, ta [navodi ime žene koja je držala kafanu] u kafani ima samo rakije i samo vinjak. I cepa se, ako si na 10 minuta van žice, cepa se 'vinjau', onda sam shvatio... bio sam potpuno izmešten iz mog domicilnog kulturnog okruženja, osuđen si na kafanu koja se raspada em fizički em higijenski..." (S.R, 46)

„Iskreno, vinjak nikad nisam povezivao sa Jugoslavijom i pošto sam '91. godište, vinjak je bio piće koje lokalni pijanci kupuju u prodavnicama u kraju, ali počeo je da se pojavljuje masovnije kad sam krenuo da studiram tamo 2015–2016, i onda je i Rubin to prepoznao pa je krenuo da pravi odličan marketing, kao podeli post i dobiješ vinjak-čarape... sad imaš i luksuzni vinjak, prodaje se u nekim drvenim kutijama, prosto nisam mogao da verujem da postoji luksuzni vinjak... kroz vreme se ovdje izgradila kultura vinjaka, i bilo je redovno da kad god sednemo posle posla u kafanu, onda svi pijemo vinjak. Uvek si sa tim ljudima kojima poklanjaš vinjak imao neko iskustvo pijenja i to je ustvari reminiscencija na to... sami smo pravili i razumovali ta neka vinjak-iskustva. Vinjak je imao neku harizmu oko sebe (smeh) koja je dodatno davala smisao našim tumačenjima tih pijanstava." (M.R, 32)

Ambivalentni odnos koji se u srpskom društvu gaji prema vinjaku proizilazi iz činjenice da se on tretira kao simbolički stožer koji poseduje izvesni socijalni kapital, te kojim je moguće manipulirati. Jedna od najuočljivijih artikulacija tog odnosa ogleda se u tome na koji način, kada i koje društvene grupe su prepoznale vinjak kao vredan ili pretendovale da ovu vrstu alkoholnog pića okarakterišu kao poželjnu (period socijalizma i period nakon 2010. godine) ili nepoželjnu (devedesete i rane dvehiljadite). Takva manipulacija simboličkim kapitalom vinjaka služi za afirmaciju, manipulaciju ili dekonstrukciju određenih ideala i ideja, a time i društvenih (individualnih i kolektivnih) identiteta. Smatram da je rečeni ambivalentni odnos proistekao direktno iz konstrukcije vinjaka koja se ogleda u dihotomiji da on „može biti sjajan” ali i „zlo”, da ako se u njegovo (već specifično) dejstvo meša koka-kola ili neko drugo piće tokom večeri to može biti pun pogodak ili pak recept za propast.

(Ne)obično pijanstvo: centralne teme pijanih vinjak-priča

Pojedini autori (Fjaer 2012; Collins 2004) smatraju da je *post-festum* deljenje (prepričavanje) pijanih priča način da se otklone negativna iskustva tako što će se transformisati u pozitivna, kao i prikupljanje informacija o tome šta se tačno

tokom večeri desilo, kroz retrospektivno pregovaranje koje će (iznova) ujediniti grupu ljudi. Čak se i tragični/nemili događaji (povrede, nesreće, nasilje) prepričavaju kako bi se dalje poslale kulturne poruke o ipak postojećem *redu unutar nereda*. O ideji da su teška, ekscesivna opijanja vid invertovanog vremena bez usklađenosti i pojma o pravilima pisala sam ranije (Milanović 2021), pokazavši da se radi zapravo o kontrolisanom gubitku kontrole, koja se tokom opijanja uči i u okviru koje određene greške i ponašanja ipak bivaju sankcionisana i osuđivana, upravo kroz naknadno generisanje narativa koji imaju (između ostalog) i edukativno-disciplinarni karakter.

Priče/narativi koji u nekom društvu cirkulišu su brojni i stalno se menjaju, ali obično pripadaju nekoj kategoriji – ono što se u literarnoj i antropološkoj analizi naziva žanrovima. Razlike između žanrova često su suptilne, čak i intuitivno određene, ali nikada proizvoljno: one su povezane sa sadržajem i strukturom prikazanog materijala, kao i sa komunikativnim ciljem, stilom i emocionalnim tonom kojim se narativi „izvode” (Brown CS 1987: viii; Swales 1990, 58, prema: Sandberg et al. 2019, 4). Književna/literarna istraživanja definišu žanrove kao vrste diskursa koje karakterišu sličnosti u sadržaju i formi. Međutim, antropološka analiza žanrova fokusira se na identifikaciju eventualnih tekstualnih i (u slučaju pijanih priča) *usmenih zakonitosti* koje dominiraju u određenom društvenom kontekstu ili istorijskom periodu. Lingvistički fokus u istraživanjima žanra jeste naglašavanje forme, dok su antropolozi više zainteresovani za njegov sadržaj. Sandberg i grupa autora (Sandberg et al. 2019) sa pravom smatraju da postoji izvesni kanon „pijanih priča” – kako u formi tako i u sadržaju, što im daje legitimitet narativnog žanra.

Već je pomenuto da se pijane priče zasnivaju na transgresiji društvenih normi (kršenju zakona, remećenju javnog reda i mira, nedoličnom ponašanju, prekoračenju granica), transgresiji identiteta (sopstva: pijana/e osoba/e postaje/u neko drugi) i transgresiji telesne kontrole (gubitak svesti, gubitak pamćenja, zanošenje, padanje, nevoljno povraćanje). Priče o pijanstvima na vinjaku krojene su najviše oko transgresije identiteta (sopstva), iako su prisutne i druge dve. Intoksikaciju, tj. pijanstvo na vinjaku ispitanici vide kroz pojačavanje ekspresija, emocija, i interakcije, čime se socijalne interakcije intenziviraju. Od ključnog značaja je transformacija koju ispitanici i ispitanice doživljavaju kada su pijani: ovaj unutrašnji „preokret” odvija se na identitetskom nivou. Identitet onoga ko je pijan/a od vinjaka se neminovno transformiše putem pijenja; ispitanici i ispitanice tada vide i procenjuju sebe i druge drugačijim od onih kakvi jesu kada su trezni. Ako identitet definišemo kao „ono ko smo”, znači da se, posredstvom istog, predstavljamo drugima. Identitet je, dakle, deljeno značenje između subjekta (pijane osobe) i drugih ljudi u okruženju. Kako „trezna osoba” ne poseduje isti identitet kao „pijana osoba”, jedan njegov deo se dezintegriše, odbacuje ili „otpušta” tokom transgresije iz treznog u pijano stanje. Sopstvo

pak opstaje kao mehanizam samokontrole, onaj racionalni deo identiteta koji nam pomaže da „održimo” normalno ponašanje, bez obzira na nivo intoksikacije. Sopstvo nam omogućava da opijanje učimo, da sami sebe, kroz postupke i greške, ali i kroz kolektivni doživljaj pijanstva i posmatranje drugih, učimo kontrolisanoj nekontrolji.

„Došla sam kod brata [navodi ime i kraj grada] na rođendan. Oni su imali tu ekipu, kako su se zvali... nešto kao 'prljave svinje'. To je valjda jer su se stalno tako use*avali od alkohola, svakog vikenda. I uglavnom, uvek se krene sa pijenjem svega mnogo nekako jako, za mene tu često nije bilo neke mogućnosti interakcije, to me je nerviralo, svi su odmah pijani. Ali taj jedan put je bilo strašno, [navodi ime osobe] se toliko napio a nije bilo ni 10 uveče, znači ni dva sata otkako smo stigli... i vidim ja on je izašao na terasu... niko ga i ne gleda. Ja kažem [navodi ime brata] 'pogledaj ga, šta mu je, on čuči na terasi, uhvatio se za šipku i čuči...' i dobijam odgovor 'ma on to tako stalno pusti ga', smeje se... kad ja samo vidim on skinuo gaće (smeh u neverici) i čovek obavlja nuždu. Tu, na terasi, nisu zatvorena vrata, ništa, on se*e (smeh se intenzivira). Posle su ga jadnog uneli i neko mu pomogao da se istušira i smestili ga da spava. Nastavili bez njega kao ništa (smeh). Posle skapiram da je pio vinjak. I niko to nije pominjao kao neki blam, pa šta... zezali su se kad su pričavali.” (T.I, 33)

„Nikad se nisam napio kao tad. Sve je bilo normalno i pio sam pivo, i ono... uvek sam imao neku kontrolu (zastaje uz neprijatnost)... i ne znam čija je ideja to bila, od ovog soma ovde (pokazuje na drugara) da uzmemo kao unučiče vinjaka, znači postao sam monstrum, povraćao sam po celoj sali [navodi mesto događaja] i to mi se nikad nije desilo, samo tad, znači vinjak – najgore đubre”. (D.A, 37)

„Generalno jedno od pijanstava koje je vezano za [navodi odnos sa ostatkom grupe] jeste kad smo mi išli ciljano na Šabački vašar, da slušamo koncert od Vendi, njen nastup, naravno poneli smo vinjak odavde i već tamo u stanu smo krenuli da pijemo, ali je vinjak nekako bio centralan, sa njime nazdravljaš a ostalo piješ usput ako hoćeš. Kada smo popili celu flašu otišli smo na vašar a glavna fora je bila što sam ja svima pričao kako ja kad pijem vinjak nemam nikakvu glavobolju sutradan, kao vinjak je piće koje ti ne ostavlja nikakve posledice... međutim mi smo stigli na taj vašar, i otišli smo na Vendi nastup, pili smo i vinjak, nastavili, ali smo pili i pivo i kombinovali sa ostalim pićima, došli su i neki prijatelji i oni su nas čašćavali. Družili se sa Vendi na kraju, to je bilo... vinjak nas je opustio pa smo imali hrabrosti da joj priđemo i kažemo kako smo veliki fanovi i slikamo se s njom (smeh). I ona nam je čak rekla dođite sutra u 10 na jutarnju liturgiju, naravno nismo otišli jer smo zaglavili na vašaru do 6 ujutru, super se proveli... ujutru kad smo se probudili ja se ničeg nisam sećao, ni kojim putem smo otišli do vašara, od stana do tamo, jedini segmenti koje sam imao su ono što sam snimao na telefonu, iako su mi svi rekli da sam delovao normalno, ali eto to je jedno pijanstvo koje mi je ostalo kao super provod u glavi, prvi put kad smo pričavali taj događaj, pomagao sam [navodi odnos i ime] da povraća... ja sam njoj pomagao i umivao je ali se ja toga sam ne sećam.” (M.R, 32).

„Znači ja se te svadbe uopšte ne sećam. Sećam se do jednog momenta svega, bilo je super, kao baš smo bile fine i kulturne čak (smeh) i ja sam odlučila da ću da pijem belo vino, kao gospođa... i neko je naravno doneo vinjak, ili naručio, ne sećam se, tu kreće Knez da peva, totalno ludilo, toga se sećam, i posle ništa. Rekli su mi da sam se ljubila sa kumom i još nekim likom, i još nekim likom (pogled neverice). Sva sreća pa je atmosfera bila takva da niko nije obratio pažnju na to, sve je to kao bilo normalno, gomila neke euforije pa se to provuklo... naravno posle me bio blam, rekla sam im da ne moraju sutradan ni da mi pričaju ništa”. (K.Š, 31).

Uočljivo je da sve priče imaju isti narativni tok koji se može odrediti na sledeći način: normalno vreme – intenziviranje pijenja i iskorak iz uređenosti – disrupcija i preokret – događaji i dešavanja koji ne zavise više od samokontrole pojedinca. U svim pričama disrupciju i preokret čini uvođenje vinjaka pre kojeg je sve teklo normalno; nakon disrupcije vinjakom, sledi nečije povraćanje, vršenje nužde, „mešanje pića” (pića koja nisu vinjak i intenziviraju pijanstvo). Sve ono što nakon faze disrupcije sledi je najpodložnije rekonstrukciji, te bi se moglo reći da se priče na vinjaku generišu „s kraja ka početku” – počevši od krajnjih ekscesivnih ponašanja ili skandalozno/emotivno nabijenih događaja koji su direktna posledica konzumacije vinjaka. Pijane priče na vinjaku distinktivne su u odnosu na druge pijane priče – iako su žanrovski identične. Iz isečaka (koji služe kao ilustracije) intervjuja ekstrakcijom elemenata transgresije sopstva i transgresije telesne kontrole, poput: postajanja monstroom, povraćanja, vršenje nužde, flerta/ljubljenja sa nepoznatim i/ili „zabranjenim” osobama, ispitanici i ispitanice ih upoređuju sa izmaštanim scenarijima i drugim pijanstvima u kojima se ništa od rečenog ne bi desilo da vinjak nije umešao prste u celu priču.

Umesto zaključka: predlog istraživanja šireg obima

Smatram da su priče o pijanstvima (ne samo o onima „na vinjaku”), koje u društvu cirkulišu, važne, jer se ne samo prepričavaju sa edukativno-disciplinarnim potencijalom već ih ljudi, kada se iznova napiju, aktivno koriste za (re)interpretacije novih i budućih pijanstava. Na taj način, one u društvu figuriraju ne samo kao vid diskurzivnog znanja već i *depo* koji je moguće ispuniti novostepenim znanjima i iskustvima. Iako se ove priče najčešće zasnivaju na stvarnim događajima, povremeno se iznose konfabulacije i eksploatišu se najupečatljiviji elementi koji određene scenarije čine verodostojnijim i ubedljivim. Pogotovu među grupama prijatelja, narativi o pijanju igraju centralnu ulogu u oblikovanju dokolice (provođenja slobodnog vremena) i deljenog osećaja zajedništva u ovim grupama. Otelovljena „zadovoljstva” i užici i/ili nezgode/traume koje ljudi doživljavaju upisuju se u kolektivno iskustvo kroz priče o pijanju i napijanju, sa egzaltiranim elementima i dozom humora ili gađenja/podsmevanja

(često i oba), čineći zajednički proživljene događaje osnovom za održavanje prijateljstava. Stoga, piće koje se konzumira, pijane priče, razumevanje pijanih ponašanja i prakse pijenja su u čvrsto isprepletanoj i neraskidivoj mreži značenja i zavređuju sopstvenu knjigu.

Reference

- Bernard, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology: qualitative and quantitative approaches*. Lanham: Altamira Press.
- Briggs, D., I. Gololobovand A. Ventsel 2015. „Ethnographic research among drinking youth cultures: Reflections from observing participants“, *Folklore (Estonia)* 61: 157–176. https://doi.org/10.7592/FEJF2015.61.youth_culture
- Erdei, Ildiko. 2017. „Fragmenti jugoslovenske socijalističke modernosti 1970-ih u TV seriji “Pozorište u kući”“, *Etnoantropološki problemi* 12(2): 537–563. <https://doi.org/10.21301/EAP.v10i2.6>
- Hackley C, Bengry-Howell A, Griffin C, et al. 2013. „Young adults and ‘binge’ drinking: A Bakhtinian analysis” *Journal of Marketing Management* 29(7–8): 933–949. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2012.729074>
- Kulenović, Nina, i Banić-Grubišić, Ana. 2019. „‘Cepaće se neki narodnjaci’: nova čitanja turbo-folka”, *Etnoantropološki problemi* 14(1): 47–78. <https://doi.org/10.21301/eap.v14i1.2>
- Martinić, Marjana i Measham, Fiona. 2008. *Swimming with crocodiles. The Culture of Extreme Drinking*. Routledge: New York, London.
- Martin, C. Scott (ed). 2005. *The Sage Encyclopedia of Alcohol. Social, Cultural and Historical Perspectives*, The SAGE Publications, Inc.
- Milanović, Nevena. 2016. „O alkoholu i pijenju sa „društvene” strane: od socio-medicinskog pristupa do kulture pijenja”. *Antropologija* 16(1): 89–102.
- Milanović, Nevena. 2019. *Od konzumiranja alkohola do kulturne konceptualizacije pijenja: antropološko istraživanje na primeru populacije mladih u Beogradu*, Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu, neobjavljena doktorska disertacija.
- Milanović, Nevena. 2019. „Konstrukcija pijenja kao društvenog problema”. *Antropologija* 19(2): 37–56.
- Milanović, Nevena. 2021. „Binge drinking: pogled na pošast iz antropološke perspektive”. *Antropologija* 21(3): 23–33.
- Naumović, Slobodan. 2009. *Upotreba tradicije u političkom i javnom životu Srbije na kraju dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju Filip Višnjić: Beograd.
- Pedersen W., Copes H. and Sandberg S. 2016. “Alcohol and violence in nightlife and party settings: A qualitative study”, *Drug and Alcohol Review* 35 (5): 557–563. <https://doi.org/10.1111/dar.12395>
- Pedersen W., Tutenges S. and Sandberg S. 2017. “The pleasures of drunken one-night stands: Assemblage theory and narrative environments”. *International Journal of Drug Policy* (49): 160–167. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2017.08.005>

- Ristivojević, Marija. 2009. „Bahtin o karnevalu”. *Etnoantropološki problemi* 4(3): 197–210. <https://doi.org/10.21301/eap.v4i3.10>
- Tutenges, Sebastien i Sandberg, Sveinung. 2013. „Intoxicating stories: the characteristics, contexts and implications of drinking stories among Danish youth”. *International Journal of Drug Policy* 24(6): 538–544. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2013.03.011>
- Vander Ven, Thomas. 2011. *Getting Wasted. Why College Students Drink Too Much and Party So Hard*, New York and London: New York University Press.
- Videnović, Marina. 2015. *Opijanje u adolescenciji: značenje aktivnosti i kontekst ispoljavanja*, doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Vučinić Nešković, Vesna. 2013. *Metodologija terenskog istraživanja u antropologiji*, Srpski genealoški centar: Beograd.

Izvori

- <https://www.rubin.rs>, februar 2023.
- Intervju Petra Samardžije sa dipl. inž. Tomislavom Milićem. <https://mariniranje.rs/kako-je-roden-vinjak/> (februar 2023)
- <https://www.telegraf.rs/vesti/939903-kako-su-komunisti-ukrali-vinjak-od-srbina-koji-ga-je-izmislio-video>, februar 2023.
- Intervju sa tehnologom „Rubina”, Markom Malićaninom. <https://www.iserbia.rs/novosti/sve-sto-niste-znali-o-vinjaku-588>, februar 2023.

Nevena Milanović Minić
Institute of Ethnology and Anthropology,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade
milanovicnevena87@gmail.com

*(Un)Usual Stories about Drunkenness:
An Example of Vinjak as a Cultural-Symbolic Resource*

This paper aims to map and analyse the central themes in narratives of alcohol intoxication caused by a popular type of strong alcoholic beverage – vinjak. Stories of being “drunk on vinjak” are distinctive compared to other forms of intoxication, and the specific events and atmosphere of such drunkenness are attributed to the characteristics of said beverage. Vinjak thus takes on a specific cultural-symbolic potential within and, accordingly, to the broader social context in which it was created and is being consumed. Narratives of drinking and intoxication are generated post-festum, through the reconstruction of events and actors, and are treated as a specific form of narrative genre. By emphasizing and exploiting the mismatch and lack of order, as well as the transgression of

social rules and conventions, drunken stories are intended to arouse curiosity and ‘scandalise’ the listeners, while also sending cultural messages about the potential risks and consequences of vinjak-intoxication.

Key words: anthropology of alcohol, drunk stories, getting drunk, vinjak

*Des histoires (extra)ordinaires sur les ivresses:
l'exemple du vignac comme ressource culturelle et symbolique*

Dans ce travail sont mappés et analysés les thèmes centraux du récit sur les ivresses « causées » par une sorte de boisson alcoolisée forte populaire – le vignac. Les histoires d’ivresses « de vignac » se distinguent par rapport à d’autres ivresses, et les événements particuliers et l’ambiance de telles ivresses sont justement attribués aux caractéristiques de la boisson mentionnée. De cette manière le vignac revêt un potentiel culturel et symbolique en accord avec le contexte social large dans lequel il a été créé et dans lequel il est consommé. Les récits sur la consommation et l’ivresse sont produits *post-festum*, à travers une reconstruction des événements et des acteurs, et sont traités comme un forme particulière du genre narratif. Par le biais de l’accentuation et de l’exploitation de la disharmonie et du manque d’organisation, ensuite par les transgressions des règles et des conventions sociales, les histoires d’ivresse doivent éveiller la curiosité, le « scandale » chez les auditeurs, mais aussi envoyer des messages culturels sur les risques et les conséquences potentiels.

Mots clés: anthropologie de l’alcool, histoires d’ivresse, enivrement, vignac

Primljeno / Received: 13.03.2023.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 25.04.2023.